

Татјана Богојевић

Библиотека Матице српске

tatjanabogojevic71@gmail.com

ТРАЈЕМО – УПРКОС ЗАБРАНИ СЕЋАЊА

Дејан Ристић. *Кућа несајоривих речи*. Народна библиотека Србије 1838–1901. Београд: Народна библиотека, 2016, 233 стр.

Порицање постојања народа и уништавање сведочанства о његовом трајању, спаљивање знања и памћења, рушења културног наслеђа, на маестралан начин приказано је у књизи *Кућа несајоривих речи* Дејана Ристића. Након вишегодишњег истраживања у бројним установама културе, аутор је реконструисао историју националне библиотеке и описао највећу ломачу књига која је икада планула у Европи – бомбардовану библиотеку, која је у ноћи између 6. и 7. априла 1941. спаљена до темеља. Кроз причу о том догађају, провлачи се и истина о елиминацији свих непожељних људи, група, па и читавих народа, као и о уништавању писаних трагова о њима, опомињући оне који се усуђују да опросте и забораве, да то – не смеју.

Књига се састоји из четири велика поглавља: Археологија сећања (1838–1921), Зграда на Шанцу (1921–1925), Раздобље отежаног рада и развоја (1925–1941), „Метите у подруме, збирните како знате...” (пролеће јесен 1941), као и бројних потпоглавља. У одељку Додаци дате су сјајне илустрације, фотографије значајних људи, печат Краљевске српске народне библиотеке у Београду, документа, пројекти зграда библиотеке, стање после напада и бројни извештаји. На крају су наведени извори и литература о НБС, азбучним редоследом, као и белешка о аутору књиге.

У поглављу Археологија сећања (1838–1921) описани су корени Народне библиотеке Србије, а указујући на две теорије о њеном оснивању, аутор закључује да су њени утемељивачи кнез Милош и министар просвете Стефан Стефановић Тенка. Као важан податак открива да је НБС основана 1838. у Крагујевцу, спајањем библиотеке у саставу Министарства просвете и књижног фонда раније формираног при Типографији у Београду (на основу историјских извора и извештаја Стојана Новаковића и Милана Ђ. Милићевића). Приказан је рад и ангажовање заслужних и важних личности за развој ове установе: Стојана Новаковића, Милана Ђ. Милићевића, Ђуре Даничића, Јована Н. Томића, Љубе Стојановића. Ту су наведени и

веома битни подаци из периода балканских ратова и Првог светског рата, прича о пресељењу најдрагоценијих рукописа почетком рата (24. јула 1914), уз позивање на бројна документа, цитате из значајних књига и чланака. Поредићи различите писане изворе, како би показао где су та драгоцена дела могла нестати, напомиње да им се траг губи јер ни тада Министарство просвете није било свесно значаја ове установе. Наводећи да се и данас трага за 27 важних рукописа из тог периода, констатује да је, и према речима Томића, тадашњег управника, непријатељ показао више поштовања према нашој вредној грађи од нас самих. О селидбама библиотеке такође исцрпно пише, посматрајући однос наших људи према тој установи. Указујући да је читав један век владао немар и небрига, Ристић закључује да је одувек заједничка одлика политичара била изостанак свести о значају националне библиотеке.

Други део насловљен је Зграда на Шанцу (1921–1925) где се говори о предисторији и свим фазама рада – пре градње и у току ње, пре отварања за кориснике и после. Напомиње се и симболика и значај самог датума 6. априла (1921. први пут је библиотекар Јован Н. Томић упутио иницијативу Министарства просвете о потреби трајног смештаја грађе; 1941. када је потпуно срушена; 1973. када је свечано отворена зграда на Врачару). Детаљно је описана борба Јована Томића за адаптацију зграде, опремање простора, обнављање фонда, сређивање збирки, стручна обрада грађе, кадровска криза. Описујући управника Јована Н. Томића, његову храброст и издржљивост, приказује и однос државе према српским националним институцијама уопште, а нарочито према библиотеци.

Период од 1925. до 1941. аутор је приказао као раздобље отежаног рада када креће рад са корисницима и проблеми са државним функционерима, који углавном не разумеју суштину националне библиотеке. Велики простор у поглављу дат је Драгославу Илићу, управнику у том периоду, уз сажет опис последњег раздобља рада Народне библиотеке на Косанчићевом венцу уочи Другог светског рата, као и осврт на часописе који су излазили тада, као и оснивање *Гласника*. Аутор подсећа на одлуку да ће тајна локација за скривање књига и рукописа бити манастир Благовештење у Овчарско-кабларској клисури, о незаинтересованости власти да се то уради на време, одлуци да привремено буду склоњене испод Ташмајдана што такође није урађено. Критика власти што су наше културно благо оставили без заштите и овде је присутна.

Четврто поглавље насловљено апсурдном и страшном реченицом, коју је изговорио Милош Трифуновић, тадашњи министар просвете: „Метите у подруме, збрините како знате”, говори о периоду пролеће – јесен 1941. Приказано је, узрочно-последично, све оно што је довело до велике трагедије, понашање одговорних људи

пред ратну опасност и опет њихов немар према НБС, сви Хитлерови планови и важне изјаве у вези са уништењем Краљевине Југославије и њене културне баштине, као и цивила, паковање 60 сандука за превоз, пар дана уочи бомбардовања. Описан је и читав тај дан (6. април 1941), уз комплетне изјаве сведока и изјаве Александра Лера, који је бомбардовао Београд и НБС, дати су извештаји са суђења. Указујући на кривце који су допринели да Народна библиотека на Косанчићевом венцу изгори до темеља, а заједно с њом и наше културно благо непроцењиве вредности, аутор наводи: политичаре и војни врх нацистичке Немачке (1933–1945), чија срж је брисање националног, историјског и културног трага народа; Министарство просвете Краљевине Југославије (које је игнорисало захтеве за изградњом новог здања за чување националног фонда); тадашњег управника Драгослава Илића, који је у моменту бомбардовања, ипак, оставио саму зграду, без иједне одговорне особе (опомињући да је библиотека остала празна и да није било никога да гаси пожар). Пишући систематично и о суђењу Александру Леру, уз тумачење да је рушење библиотеке за њега био легитиман циљ, опомиње да, иако суђење доказује да је бомбардовање имало карактер терористичког чина, ни он ни наше Судско веће ни једног јединог момента нису поменули библиотеку. За њено рушење никада нико није био окривљен.

Аутор веома објективно, уз емоцију – која се осећа између редова, пише да су паралелно са људима, нестајали и трагови њиховог постојања и не само да су тријумфовали зли моћници, већ је у овом случају тријумфовао заборав, упечатљив за наш народ. Сматра да се такве страхоте не смеју заборавити а да, ипак, само малобројни појединцу сваког 6. априла дођу до Косанчићевог венца, на место некадашње библиотеке. Мало је оваквих књига – књига које су написане апсолутно научним стилем, где је сваки податак темељно истражен и проверен – уз позивање на документа и историјску грађу. Стил писања је леп, тако да је књига доступна свима: и библиотекарем, и историчарима, и било коме ко жели да сазна о овом догађају и свему што га је пратило и претходило му. Намера аутора била је и да се од заборава отргну сви важни и значајни људи који су својом енергијом и радом допринели да се развија национална библиотека и сви они који су нечињењем ничега утицали на њену судбину и допринели да дође до потпуног уништења.

Неки од нас не пристају на зло, али ако заборавимо на зло као да смо га одобрели. Стога, треба застати и погледати у то место на Косанчићевом венцу... застати и осврнути се на неиспричану причу о томе шта скрива то место... Тријумфу заборава аутор се супротставља овом књигом. Она стоји на супрот пламену који је све прогутало, као пркос и инат да опстајемо. И чувамо своја сећања.